

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada ianuarie – decembrie 2019

În perioada ianuarie-decembrie 2019, activitățile în cadrul proiectului *Ofițerii români din armata habsburgică și implicarea lor în societatea civilă (de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în 1918)* (UEFISCDI PN-III-P1-1.1-ID-TE-2016-0432) s-au desfășurat în conformitate cu planul propus la contractare, atât din punct de vedere al cercetării, cât și al diseminării rezultatelor. Echipa a avut inițial șase membri (directorul de proiect, doi cercetători postdoctorali, doi doctoranzi), iar de la sfârșitul lunii noiembrie unul dintre aceștia a intrat în concediu de maternitate. Fiind vorba despre ultimele luni ale proiectului și respectiv membru îndeplinindu-și punctual sarcinile de cercetare și publicare până în acel moment, atribuțiile sale administrative și de cercetare (participare la editarea și verificarea volumelor de studii finale ale proiectului) au fost distribuite între membrii actuali ai echipei, care au deja experiența temei, și nu a fost angajată o altă persoană, a cărei familiarizare cu tema ar fi durat prea mult raportat la timpul scurt rămas la dispoziție (proiectul se va finaliza în aprilie 2020).

A. ACTIVITATEA DE CERCETARE FUNDAMENTALĂ

Activitatea de cercetare fundamentală s-a desfășurat conform planului de activități, urmând obiectivele: Analiza datelor cantitative (O2) și calitative (O3), diseminarea rezultatelor (O4) și identificarea perspectivelor de extindere a cercetării (O5).

O2. Analiza datelor cantitative și O3. Analiza datelor calitative vor fi prezentate unitar, împreună cu activitățile asociate, deoarece rezultatele lor nu au fost publicate separat, ci au contribuit în egală măsură la redactarea studiilor raportate (**vezi infra secțiunea C. Livrabile**)

O2.A1. Taxonomia interacțiunii subiecților cercetării cu societatea civilă

În cadrul acestei activități, am urmărit identificarea cât mai multor exemple de interacțiune și implicare a ofițerilor români în societatea civilă a timpului, urmărind pe de o parte eșantioanele de control formate din absolvenții academiilor militare (practic elita corpului ofițeresc românesc din armata habsburgică), pe de altă parte corpul ofițerilor români în ansamblul său. Identificarea interacțiunilor s-a realizat folosind surse primare inedite (listele de conduită păstrate în Arhiva de Război de la Viena, respectiv dosarele de personal păstrate la Muzeul și Institutul de Istorie Militară din Budapesta), surse primare editate

(presa și colecțiile de documente privind anul 1848 și mișcarea națională), dar și surse secundare (literatura de specialitate). S-a reușit în acest fel realizarea unei taxonomii, care a depășit așteptările noastre la nivelul diversității, rezultând o imagine a corpului ofițeresc implicat în societatea civilă organizată asociativ mult mai profund decât se menționează de obicei în literatura de specialitate. O relativă surpriză a fost identificarea unei implicări politice destul de accentuate până în 1848, în numeroasele petiții elaborate de elita românească a perioadei. Fenomenul implicării ofițerilor (activi și pensionari) în societatea civilă s-a dezvoltat însă profund după 1850, influențat de creșterea numărului asociațiilor românești, dar și de necesitățile de reorganizare administrativă și socială din zona recent desființatelor regimente de graniță.

Menționăm în acest punct faptul că nu ne-am mărginit la ofițerii români, ci am căutat și exemple la nivelul provinciei, privind varii tipuri de interacțiuni, precum impactul medicinei militare asupra civililor, sau formele de recrutare (ce transgresau evident granițele etnice), în încercarea de a oferi o imagine cât mai complexă a relației dintre mediul militar și cel civil, care să ajute la contextualizarea relației particulare cu societatea civilă instituționalizată.

O2.A2. Repertorierea subiecților implicați

În acest moment deținem un catalog al ofițerilor români implicați în societatea civilă (bineînțeles, nu exhaustiv, ci în măsura în care sursele au permis identificarea lor), dar și un catalog al ofițerilor români din armata habsburgică până la 1848 (cu mențiunea că a fost realizat pornind de la criteriile onomastice, deci nu întotdeauna certe și care necesită pe viitor verificări amănunțite în arhivele de la Viena și Budapesta). După această dată, deși identificarea lor ar fi posibilă parțial urmărind șematismele militare austriece, disponibile on-line, volumul muncii ar depăși posibilitățile proiectului și obiectivele asumate – ar fi nevoie de un proiect separat, exclusiv pentru repertorierea completă (în măsura posibilului) a corpului ofițerilor români din armata habsburgică.

În total, în perioada 1790-1918 am identificat un număr de peste o sută de ofițeri români care se implică, în mod regulat sau ocazional, în societatea civilă a timpului, de la semnarea de petiții la donații, colecte, scrisori de adeziune și susținere a unor societăți culturale, participare în conducerea unor astfel de societăți sau realizarea a diferite activități (cursuri, conferințe, colecte) sub egida asociațiilor românești.

Am identificat și soții de ofițeri implicate în asemenea activități, însă în număr mult mai redus.

O3.A1. Implicarea și atitudinea ofițerilor (se continuă în etapa 3)

Dincolo de tipologia implicării, a fost analizată și dinamica și profunzimea acesteia, în durată lungă. Între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea societatea civilă a cunoscut metamorfoze importante, la fel și corpul ofițerilor români, ambele premise determinând specificități ale relației dintre reprezentanții lor. Până în 1848 se remarcă o implicare foarte puternică a ofițerilor (atât greco-catolici cât și ortodocși) în mișcările petiționaliste ale timpului, din anii Supplexului și până în cei ai revoluției, cu un recul în intervalul absolutist (1815-1848). Instituția care i-a organizat și introdus între categoriile elitare românești ce înaintau petiții a fost Biserica. În 1848-1849, ofițerii au sprijinit noua elită

politică laică a momentului, în particular prin organizarea întrunirilor din zona regimentelor de graniță. După 1850, odată cu desființarea graniței militare, dar și cu creșterea numărului asociațiilor românești, ofițerii se implică activ în organizarea și conducerea a diverse forme asociative la nivel local sau provincial, dar și în administrația locală. Acțiuni cu reverberații politice au mai fost identificate până în 1867, după care, perioada dualistă aduce o reorientare a interacțiunilor la nivelul participării ca membru, al conferințelor, al contribuției la acte de evergetism și caritate. Abia după 1900, însă, aceste activități ale ofițerilor iau o amploare mai mare, parțial impulsionate de cadrele instituționale ale Astei și parțial sub impulsul preoților militari (și ei membri ai Astei). Dintre cele mai relevante astfel de activități, cursurile de alfabetizare pentru soldați, sprijinite logistic de Astra sunt cele mai reprezentative. O turnură importantă are loc după 1918, când de la interacțiunea individuală a ofițerilor cu reprezentanții societății civile se trece la cea instituționalizată, armata română implicându-se în nenumărate activități de susținere a asociațiilor timpului.

O3.A2. Comparația prosopografică: ofițeri implicați vs. eșantion de control (se continuă în etapa 3)

În ceea ce privește comparația între implicarea ofițerilor în general și cea a eșantionului de control, concluziile par să indice două aspecte relevante:

a. implicarea ofițerilor din eșantionul de control este per ansamblu mai redusă (parțial și deoarece numărul lor este mai mic), însă atunci când se manifestă are o intensitate sporită (generalul Alexandru Lupu, colonelul Silviu de Herbay etc.)

b. există diferențieri în cadrul corpului ofițerilor în ceea ce privește implicarea, în funcție de grad: ofițerii superiori preferă asociațiile cu vizibilitate sporită (în special Astra), în timp ce ofițerii inferiori sunt mult mai ușor identificabili în activități diverse pe plan local sau în asociații mai mici.

O3.A3. Analize: implicarea ofițerilor vs. implicarea soțiilor de ofițeri (se continuă în etapa 3)

Numărul soțiilor de ofițeri identificate ca implicându-se în societatea civilă a timpului este redus. O cauză o constituie și relativa parcimonie a surselor, dar în acest punct este destul de evident că, așa cum asociaționismul românesc din Transilvania rămăsese încă la începutul secolului al XX-lea legat de asociaționismul cu inițiativă masculină și nu evoluase spre un feminism de tip occidental (cu excepția mișcării social-democrate), și soțiile ofițerilor se manifestau mai rar și atunci când o făceau rămâneau legate, de obicei, de soții lor, alături de care figurează ca membre ale acelorași asociații.

O1.A5. Rezolvarea problemelor metodologice deosebite întâmpinate (se continuă în etapa 3)

Până în acest punct nu au fost întâmpinate probleme metodologice deosebite.

Un aspect important a fost reprezentat de identificarea etnică a ofițerilor, însă în acest punct am pornit de la premisa ce ține de simțul comun că o persoană cu nume românesc și care se implică evident în asociații românești, menționată ca atare și integrată de surse în limba română, se proiecta, la rândul său, în cadrele etnice românești. Există și contraexemple: ofițeri cu origine etnică și confesiune românească, dar care par a fi național-indiferenți și unii dintre ei chiar aleg după 1918 să rămână în armata Ungariei. Asupra

acestui aspect vom reveni în volumul de final al proiectului, dedicat ofițerilor de origine română care au studiat la Academia de Honvezi "Ludovika" și carierelor lor după Primul Război Mondial.

O dificultate logistică, mai degrabă decât metodologică, a fost reprezentată de cantitatea imensă de material arhivistic aflată la Arhiva de Război din Viena cu privire la ofițerii români (listele de conduită în particular). Conștienți de faptul că nu putem analiza acum această informație decât eșantionat, cu atât mai mult cu cât ea conține extrem de puține referiri la interacțiunea cu societatea civilă și răspunde din acest punct de vedere prea puțin obiectivului de ansamblu al proiectului nostru, am construit o bază de date destinată respectivelor documente (despre care vom vorbi mai jos), pentru ca pe viitor să existe un cadru de referință pentru contribuții ale cercetătorilor români și străini privitoare la corpul ofițerilor habsburgici în general și la cei români în particular.

Diseminarea rezultatelor (O4) și identificarea perspectivelor de extindere a cercetării (O5).

O4.A1. Participarea la evenimente științifice (se continuă în etapa 3)) (detaliate infra, în secțiunea C. Livrabile)

Membrii proiectului au susținut șapte comunicări la conferințe și mese rotunde din țară și străinătate, atât la instituții de prestigiu, cât și pe plan local. Comunicările au avut ca subiect aspecte legate de tematica proiectului, fie pe partea militară (Csaba Horváth, Nicoleta Hegedűs), fie pe cea a societății civile (Vlad Popovici, Oana Sorescu-Iudean), fie legat de instrumentele digitale de cercetare (Sandra Hirsch).

O4.A2. Publicarea de studii de specialitate (se continuă în etapa 3) (detaliate infra, în secțiunea C. Livrabile)

Studiile publicate au urmat tematicile de cercetare expuse mai sus. Vlad Popovici a publicat două studii, ambele focalizate explicit asupra relației dintre ofițerii români și societatea civilă a timpului, unul pentru perioada 1790-1867, al doilea pentru perioada 1910-1920. Urmează ca în ultimele luni ale proiectului să fie acoperită și perioada dualistă, cea mai bogată și variată ca spectru al implicării. Ambele studii au fost publicate în limba franceză, în reviste de tradiție din țară, cu vizibilitate internațională.

Nicoleta Hegedűs a publicat un studiu referitor la absolvenții evrei ai Academiei Ludovika, aceștia constituind un exemplu foarte potrivit pentru fenomenul integrării ofițerilor de alte etnii decât maghiară în armata de honvezi și, prin aceasta, fiind un termen de comparație pentru ofițerii români, ale căror cariere urmează să fie prezentate și analizate în volumul de final al proiectului.

Mihaela Mehedinți-Beiean a publicat un studiu referitor la implicarea ofițerilor români în evenimentele anilor 1918-1919, când are loc practic trecerea de la interacțiunea personală la cea instituționalizată dintre societatea civilă și armată.

Sandra Hirsch a realizat și trimis pentru publicare la o revistă indexată ISI din străinătate un studiu privind sistemul medical militar în Banat și impactul său atât asupra mediului militar, cât și civil, în respectivul teritoriu, la începutul secolului al XIX-lea.

O4.A4. Construcția și menținerea actualizată a site-ului proiectului (se continuă în etapa 3)

Site-ul proiectului a fost actualizat și funcționează la această adresă: <http://istoriagranitei.ro/wp/proiecte/rohacs/>, iar una dintre paginile sale conduce către baza de date privind granița militară, care va avea acces liber și filtre de căutare open-acces după încheierea proiectului.

O4.A5. Interacțiunea cu alți cercetători în domeniu (se continuă în etapa 3)

Proiectul și directorul proiectului au devenit membri ai rețelei de istorie militară Military Welfare History Network, organizată de Dr. Paul Huddie, de la University College Dublin și vor participa ca parteneri la organizarea în iunie 2020 a primei conferințe internaționale de istorie sanitară militară (<https://mwhn.wordpress.com/list-of-sponsors-supporters/>). Din acest punct de vedere, proiectul a câștigat vizibilitate și este prezent în cadrul uneia dintre cele mai importante rețele de istorie militară la nivel internațional.

În aprilie 2019, directorul de proiect a participat ca invitat la o reuniune științifică la Zagreb, cu colegi de la Institutul de Istorie al Croației, specialiști în istoria graniței militare, al cărei scop a fost, printre altele, identificarea de oportunități de colaborare pe viitor. Cu această ocazie am prezentat ideea construcției bazei de date privind granița militară și ofițerii care au activat în cadrul ei, ceea ce am și realizat până la finalul anului. În acest moment suntem în discuții cu colegii din Croația privind posibilitatea adaptării bazei de date la specificul documentelor cu care lucrează ei (adaptările ar fi minore, deoarece documentația graniței militare era standardizată, indiferent că se refera la zona adriatică, la Banat sau Transilvania). Din acest punct de vedere, posibilitatea unor viitoare colaborări este foarte bine conturată.

Pe plan intern s-a început o colaborare cu istorici români interesați de granița militară din regiunea Năsăud, ce se va finaliza în aprilie 2020 cu prima bibliografie istorică a graniței militare năsăudene, publicată sub formă de volum.

În ceea ce privește viitoarele interacțiuni, ele sunt detaliate mai jos, la O5.A1.

O5.A1. Identificarea posibilităților de extindere a cercetării (se continuă în etapa 3)

În acest moment, în baza materialului documentar existent, principala direcție de extindere a cercetării (și cea mai naturală) ar fi reprezentată de extinderea cercetărilor prosopografice asupra întregului corp al ofițerilor români din armata habsburgică. În vederea acestui obiectiv, bazându-ne pe structura documentelor din arhivele militare vieneze, am dezvoltat în cadrul bazei de date o secțiune specială destinată informației din „listele de conduita” (<http://82.208.133.141:3020/mconducts>) – principala sursă de date biografice despre ofițeri. Folosind acest cadru digital, în viitoare proiecte se va putea transcrie informația mult mai simplu și, în același timp, analizele prosopografice vor putea fi realizate mult mai ușor.

Baza de date a fost prezentată public în cadrul conferinței DigiHUBB Days 2019 (Cluj-Napoca, 27-29 noiembrie 2019) și a suscitat interesul cercetătorilor străini. În acest moment există invitații de prezentare a bazei de date în mai multe state pe teritoriul cărora a funcționat granița militară austriacă, deoarece este singurul instrument digital dedicat acesteia. Intenționăm de asemenea să realizăm, până la finalul

proiectului, un articol de prezentare în Revista de Istorie Militară, pentru a populariza acest instrument și în rândul cercetătorilor români în vederea atragerii de colaborări.

Sumarizând: proiectul actual trebuie să se continue cu unul având ca obiectiv recuperarea prosopografică a ofițerilor români din armata habsburgică, iar în acest sens am creat deja un instrument digital de stocare a datelor, pe care intenționăm să îl dezvoltăm și să îl promovăm în vederea atragerii de noi parteneri.

B. STAGII DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Membrii proiectului au desfășurat activități de cercetare arhivistică și bibliografică după cum urmează:

Vlad Popovici a desfășurat activități de cercetare arhivistică și bibliografică la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (4-6.04.2019, 11-12.04.2019), la Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (23-29.06.2019), la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași (29.10-4.11.2019), Muzeul Național al Unirii Alba Iulia (13.11.2019).

Oana Sorescu-Iudean a desfășurat activități de cercetare arhivistică și bibliografică la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (4-12.04.2019), la Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (23-29.06.2019), la Arhivele Naționale ale Ungariei și Biblioteca Națională Széchényi (15-28.09.2019, 13-20.10.2019).

Sandra Hirsch a desfășurat activități de cercetare arhivistică la Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (9-19.04.2019, 24-30.06.2019), la Arhiva de Război din Viena și la Biblioteca Națională a Austriei (14-27.07.2019, 19-26.10.2019)

Csaba Horváth a fost plecat în perioada 2.30.11.2019 la Viena, cu o bursă CEPUS și, din această postură, a contribuit și el la fotografierea și aducerea în țară a unor documente privind militarii români din regimentele secuiești de graniță, păstrate la Arhiva de Război din Viena.

C. LIVRABILE, REZULTATE ȘTIINȚIFICE ȘI DISEMINARE (PUBLICAȚII ȘI REUNIUNI ȘTIINȚIFICE)

Livrabilele prevăzute și indicatorii scientometrici prevăzuți au fost în întregime realizate/ți.

Ca livrabile pentru anul 2019 enumerăm:

- Organizarea unei conferințe și participarea la șapte reuniuni științifice naționale și internaționale, ocazie cu care a avut loc și interacțiunea cu alți cercetători interesați ai temei;
- Publicarea sau trimiterea spre evaluare a cinci articole, dintre care trei ISI, un BDI și unul într-o revistă română de prestigiu (Revue Roumaine d'Histoire)
- site-ul proiectului, care funcționează la o adresă cunoscută, cu extensie internațională, în limba engleză: <http://istoriagranitei.ro/wp/proiecte/rohacs/>

- baza de date privind granița militară și ofițerii care au activat în cadrul regimentelor acesteia:
<http://istoriagranitei.ro/wp/proiecte/rohacs/rohacs-database/>

Redăm mai jos, detaliat și structurat, rezultatele științifice ale proiectului:

Studii în periodice

Vlad Popovici, *Astra et les officiers roumaines de Transylvanie, avant et immédiatement après la Grande Union (1910-1920)*, in “Transylvanian Review”, vol. XXVIII, No. 4 (Winter 2019) (under press) (ISI-A&H, ERIH+, SCOPUS, EBSCO)

Vlad Popovici, *Officiers et société civile roumaine en Transylvanie (1790-1867)*, in “Revue Roumaine d’Histoire”, 58, 2019 (under press).

Sandra Hirsch, *Medicine at the Edge of the Habsburg Territories. Medical Practices and Medical Care in the Banat Military Border (Late 18th Century – Early 19th Century)*, in “Acta Medico-Historico Adriatica” (in peer-review) (ISI-ESCI, SCOPUS, EBSCO, etc.)

Nicoleta Hegedűs, *Jewish students from Transylvania at the Ludovika Military Academy*, in “Transylvanian Review”, vol. XXVIII, No. 2 (Summer 2019), p. 105-119 (ISI-A&H, ERIH+, SCOPUS, EBSCO)

Mihaela Mehedinți-Beiean, *From a Multi-Ethnic Empire to a National State: The Contribution of Romanian Officers in the Habsburg Army to the Creation of Greater Romania as Presented by Transylvanian Journalists*, in “The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies”, Vol. 10, Issue 1 (2018), pp. 53-70 (ERIH+, EBSCO, CEEOL, etc.)

Baze de date:

Sandra Hirsch, Angela Lumezeanu, Csaba Horváth, Vlad Popovici, *Digital Framework Model for the History of the Austrian Military Border in Transylvania / Digitales Rahmenkonzept für die Geschichte der österreichischen Militärgrenze in Siebenbürgen*, MySQL database, to be made available for general public in April 2020 (<http://istoriagranitei.ro/wp/proiecte/rohacs/rohacs-database/>)

Organizări de manifestări științifice:

26-28 Noiembrie 2019, Cluj-Napoca, „DigiHUBB Days 2019”, 2nd edition. Organizatori: Corina Moldovan, Rada Varga, Vlad Popovici, incluzând o secțiune specială: „Historical population, genealogical and prosopographical databases in Central and South-Eastern Europe”, convocatori: Alice Velkova, Ioan Bolovan, Vlad Popovici.

Participări la manifestări științifice:

Vlad Popovici, Oana Sorescu-Iudean, *Sociabilități electice, asociaționism și implicare civică la românii din Transilvania și Ungaria până la Primul Război Mondial*, Presentare în cadrul atelierului GRIPS, Colegiul Noua Europă / Talk given at GRIPS workshop, New Europe College, 17 ianuarie 2019.

Vlad Popovici, *Societate civilă românească în Transilvania epocii moderne*, Masa rotundă: Martie 1848 – martie 2019. Avatarurile conviețuirii româno-maghiare în Transilvania, Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române – Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, 19 Martie 2019.

Vlad Popovici, *Publicarea surselor inedite, opțiuni tradiționale vs. opțiuni digitale*, Masa rotundă: „Vremea manuscriselor a apus? Opțiuni actuale de facilitare a accesului publicului la izvoare istorice privind spațiul năsăudean”, Bistrița, 5 aprilie 2019.

Csaba Horváth, *The recruitment methods used in the Habsburg army and in the Szekler (Székely) Military Border (18th century)*, “The Golden Age of Enlightened Troops and Small War/ Zlatno doba lakih postrojbi i mali rat”. 15 aprilie 2019, Croatian Institute of History, Zagreb.

Nicoleta Hegedűs, *Studenti români la Academia Ludovika: Carieră militară înainte și după 1919*, “Conferința internațională: 1919 în Europa: între război și pace”, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 9-11 Octombrie 2019.

Vlad Popovici, *Astra și militarii, înainte și imediat după Marea Unire*, Conferința internațională: 1919 în Europa: între război și pace”, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 9-11 Octombrie 2019.

Sandra Hirsch, Angela Lumezeanu, *Digital Framework Model for the History of the Austrian Military Border in Transylvania*, “DigiHUBB Days”, 2nd ed., 27-29 noiembrie 2019, Cluj-Napoca.

D. CONCLUZII

Activitatea de cercetare în cadrul proiectului a evoluat în parametrii asumați în cadrul contractului și toate activitățile și obiectivele au fost îndeplinite, conform descrierilor anterioare. Membrii proiectului au fost implicați atât în activități de cercetare-documentare, cât și în activități de diseminare, prin publicații, conferințe și prelegeri publice. Criteriile scientometrice asumate au fost îndeplinite și s-a căutat ca activitatea să aibă și vizibilitate internațională. S-au organizat secțiuni la conferințe internaționale, cu participarea unor cercetători cunoscuți ai temei, au fost aduse în țară documente inedite valoroase din arhivele vieneze, au fost generate liste complete (în măsura posibilului) de ofițeri români din armata imperială austriacă. Activitatea de culegere a informației va continua și în 2020, deoarece cantitatea de documente este atât de mare încât orice recuperare a lor este binevenită.

Cluj-Napoca, decembrie 2019

Director proiect,
Lector Dr. Vlad Popovici